

Ἡδὴ ἔχει δημοσιευθῇ, συντεταγμένη ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν ἐκτεθεισῶν ἀνωτέρω ἀπόψεων, προσηρμοσμένη ὅμως πρὸς δημοσίευσιν εἰς εἰδικὸν τοπικὸν περιοδικόν, ἡ ἐκθέσις τῆς λαογραφικῆς ἀποστολῆς τῷ 1956 τοῦ διευθυντοῦ **Γ. Κ. Σπυριδάκη** εἰς *Ψέριμον καὶ Τήλον τῆς Δωδεκανήσου* (9 Αὐγ.—8 Σεπτεμβ.), εἰς τὸ περ. Δωδεκανησιακὸν Ἀρχεῖον, τόμ. Β' (1956) σ. 195 - 205.

Κατωτέρω δημοσιεύονται αἱ ἐκθέσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν καὶ μουσικῶν ἀποστολῶν τοῦ Α. Α. τῷ 1957.

Α'.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΑΣΤΥΠΑΛΙΑΝ (19 ΑΥΓ. - 2 ΣΕΠΤ. 1957)
ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Ἡ νῆσος Ἀστυπάλεια (κοιν. Ἀστροπαλιά ἀλλὰ καὶ Ἀστυπαλιά) ἀνήκει γεωγραφικῶς εἰς τὸ σύμπλεγμα τῶν Δωδεκανήσων, τῶν ὁποίων καὶ ἠκολούθησε τὴν ἱστορικὴν τύχην ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος (1207) διὰ τῆς φραγκοκρατίας, κυρίως ὑπὸ τοὺς Κουερίνι, εἰτα τῆς τουρκοκρατίας (ἀπὸ τοῦ 1537) καὶ τέλος τῆς ἰταλοκρατίας (ἀπὸ τοῦ 1912) μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς τῷ 1947. ἔχει αὐτὴν ἐκτασιν 113,6 τετρ. χιλ. καὶ χωρίζεται διὰ μικροῦ ἰσθμοῦ εἰς τὸ μέσον, πλάτους 110 περίπου μέτρ., εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα, τὸ λεγόμενον Μέσσα νητσί, καὶ εἰς τὸ δυτικόν, τὸ Ὁξω νητσί. (= Ἐξω νησί).

Ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους εἶναι βουνώδης μέ τινας μικρὰς κοιλάδας, τὸ δὲ κλίμα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης εἶναι, τὸν μὲν χειμῶνα ἥπιον, τὸ δὲ θέρος ὁροσερόν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἐν συνόλῳ 1850 κάτοικοι (ἀπογρ. τοῦ 1951: 785 ἄρρ. 1065 θήλεις¹) εἶναι ἐγκατεστημένους εἰς τρεῖς κυρίως συνοικισμούς, τὴ Χώρα εἰς τὸ Ἐξω νησί καὶ τὴ Μαλιτζάνα (κοιν. Μαρτιντζάνα) καὶ τὸ Βαθὺ εἰς τὸ Μέσσα νησί.

Ἐκ τούτων εἰς τὴν Χώρα, πρωτεύουσαν τῆς νήσου, εἶναι συγκεντρωμένον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατοίκων. Αὕτη εἶναι κτισμένη ἐπὶ ὑψώματος παρὰ τὴν νοτίαν ἀκτὴν, τὸ ὅποιον προεξέχον ἐντὸς τῆς θαλάσσης σχηματίζει ὑψηλὸν ὄρμον, τὸν Πέρα Γιαλόν.

Ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τούτου, παρέχοντος ἀσφάλειαν ἀπὸ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, σῶζεται τὸ ἐπὶ παλαιότερον φρουρίον ἀνεγερθὲν τὸν 15ον αἰῶνα (1413) μετὰ τὰς κατόπιν διὰ τοῦ χρόνου βελτιώσεις μεσαιωνικὸν κάστρον, τὸ ὅποιον μόλις πρὸ

¹ Τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἡ νῆσος εἶχε 3000 κατοίκους καὶ τῷ 1900 2500. Βλ. Σωτηρ. Ἀγαπητίδου, Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου. Δωδεκ. Ἐπιθεώρ. Β' (1948) σ. 88.

πεντηκονταετίας ἔπαυσε νὰ κατοικῆται. Σήμερον ὁ συνοικισμὸς Χώρα ἐκτείνεται ἐκ τῶν πέριξ τοῦ Κάστρου μέχρι τοῦ λιμένος, τοῦ Πέρα Γιαλοῦ.

Ἡ οἰκονομία τῆς νήσου, εὗρισκομένη εἰς πολὺ χαμηλὸν ἐπίπεδον, στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν¹.

Ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης ἐστερούμεθα μέχρι τοῦδε ἐπαρκῶν λαογραφικῶν συλλογῶν· ὑπῆρχον συλλογαὶ τινες καὶ μελέται ἐπὶ τῆς κατοικίας, τοῦ ἐνδύματος, ἁσμάτων, παροιμιῶν, παραμυθιῶν τινῶν κλπ.²

Εἰκ. 1. Ἡ Χώρα ὡς ἐκ τοῦ Κάστρου.

Πρὸς πλήρωσιν τῆς ἐλλείψεως ταύτης ἐνηργήθη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατ' ἐντολήν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἀρ. ἀποφ. 35528/12-6-57)

¹ Τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν τούτων κλάδων περιορίζει τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Φιλανθρωπικὸν Ταμεῖον Ἀστυπалаίας (ΕΦΤΑ), συσταθὲν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (περὶ τὸ 1820;) διὰ τῆς διαθέσεως εἰς αὐτὸ ὑπὸ ἀκλήρων Ἀστυπалаϊέων μεγάλων ἐκτάσεων γῆς. Ὁ Ὄργανισμὸς οὗτος, ὅστις ἀνεγνωρίσθη καὶ διὰ τοῦ Νόμου 3702/1957, κατέχει ὑπὸ τὴν κυριότητά του μεγάλας ἐκτάσεις βοσκοτόπων καὶ καλλιεργησίμων γῆς, τὰς ὁποίας ἐνοικιάζει, τὸ δὲ ἐκ τούτων ἔσοδον διατίθεται πρὸς κάλυψιν διαφόρων ἀναγκῶν κοινωνικῆς προνοίας εἰς τὴν νήσον. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡ οὕτω γενομένη ἐκμετάλλευσις τῶν κτημάτων τούτων δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀποδοτικὴ, ὅσον θὰ ἠδύτατο ν' ἀποβῇ, ἂν ταῦτα ἀνῆκον κατὰ κυριότητα εἰς ιδιώτας.

* ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- α') Ἀστυπάλαια ἐχθρὰ τοῖς ὄφεσι. Φωνὴ τῆς Δωδεκανήσου ἔγ. Α' (1922) ἀρ. 9, σ. 4.
- β') Ἐθῆμα Ἀστυπалаίας [ἄρραβὼν, γάμος]. Αὐτόθι, ἀρ. 13, σ. 9 - 10.
- γ') Ἀσματα Ἀστυπалаίας [5]. Αὐτόθι, ἀρ. 21, σ. 8.
- δ') Ἀντιόχης Νικόλ., Ἀστροπαλίτικα ναυουρίσματα [38 δίστιχα]. Δωδεκ. Ἐπιθεώρ. Α' (1947) 159 - 60.

15θήμερος αποστολή, ἣτις καὶ ἐπραγματοποιήθη δι' ἐμοῦ ἀπὸ τῆς 19 Αὐγ. - 2 Σεπτεμβρ. Κέντρα τῆς λαογραφικῆς ἐργασίας ταύτης ὑπῆρξαν ἡ Χώρα (πρωτεύουσα) μὲ τὸ συνεχόμενον ἐπίνειον τὸν Πέρα Γιαλόν, τὸ Λιβιάδι καὶ ἡ Μαλτεζάνα. Εἰς τοὺς συνοικισμοὺς τούτους ἐχρησιμοποιήθησαν πρόσωπα πρὸς συλλογὴν ἐξ αὐτῶν λαογραφικῆς ὕλης καὶ ἀπὸ τὸ Βαθὺ ὡς καὶ ἀπὸ ἀγροικίας τινάς.

Συνελέγη ποικίλη λαογραφικὴ ὕλη ἣτις κατεγράφη εἰς 390 σελίδας σχήμ. 8ου μεγ. καὶ κατετέθη ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ὑπ' αὐξ. ἀριθμ.

ε') *Baud - Bouy S.*, Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων [13], τόμ. Β', Ἀθῆναι 1938, σ. 97 - 113.

(Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. Ἐκδόσεις Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 1). [Μουσικὴ καταγραφή τραγουδιῶν καὶ χορῶν].

στ') *Βολονάκης Μ. Δ.*, Ἀστυπαλαία. Μεγάλη Ἑλλ. Ἐγκυκλ., τόμ. 5, σ. 953γ - 955β.

Γενικὸν ἄρθρον. Παρατίθεται καὶ βιβλιογραφία.

ζ') *Dawkins R. M.*, Forty-five Stories from the Dodecanese edited and translated from the mss of Jacok Zarraftis. Cambridge, 1950 σελ. XI + 559, σχ. 4ον.

[Περιλαμβάνονται 11 παραμ. ἐξ Ἀστυπαλαίας, ὑπ' ἀρ. 1 - 8, 28, 37, 38]. Βλ. κρίσεις ἐν Δωδ. Ἀρχ. 1 (1955) σ. 197 - 208 (Κ. Α. Δασυμένης). Ἐνταῦθα ἐν σ. 197 - 198 σημ. 3 ὁ κρίων παραπέμπει καὶ εἰς τὰς προηγουμένης βιβλιοκρισίας τοῦ ἔργου.

η') *Dietrich Karl*, Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden im Vergleich mit denen der übrigen Inseln des ägäischen Meeres. Wien 1908.

Δημοσ. αἰνίγματα 19 (σ. 413 - 420), ἀσμ. καὶ μοιρολ. 8 (σ. 337 - 42), παραμ. 2 (σ. 495 - 511), παροιμ. 58 (σ. 374 - 413).

θ') *Καραναστάσης Ἀναστ.* Γλωσσικὴ ὕλη ἐξ Ἀστυπαλαίας Δωδεκανήσου 1956. (Χ/φον ἐν τῷ Ἰστορ. Λεξ. Ν. Ἑλλ. Γλώσσης ὑπ' ἀριθμ. 690α).

Περιέχεται καὶ λαογρ. ὕλη ἰδίᾳ ἐν σελ. 106 - 108, 138 - 144, 177 - 179, 180 - 317. Τρία παραμῦθια ἐν σ. 193 - 222 ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ περ. Δωδεκ. Ἀρχεῖον Α' (1955) 166-74.

ι') *Καραναστάσης Ἀναστ.*, Τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀστυπαλαίας. Λεξικογρ. Δελτίον, τόμ. Η', σ. 61 - 144. Ἀθῆναι 1958.

Λαογρ. κείμενα ἐν σελ. 61, 140 - 144 δημοσιευόμενα ἐκ τῆς γλωσσικῆς συλλογῆς του ἐξ Ἀστυπαλαίας. Βλ. προηγούμενον ἄρθρον.

ια') *Μιχαηλίδης Νουάρος Μ.*, Μαντινάδες Ἀστυπαλίτικες [76]. Δωδεκ. Ἐπιθεώρ. Β' (1948) 101 - 102, 155 - 56.

Ἔρωτ. 28, κοινων. καὶ τοπ. 9, γάμου 5, νανουρ. 10, μοιρολ. 10, τῆς ξενιτεῖας 14.

ιβ') *Μιχαηλίδης Νουάρος Μ.*, Ἐθιμικὸν δίκαιον Ἀστυπαλαίας. Λαογρ. 13 (1950) 125 - 34.

ιγ') *Montesanto, L'* isola dei Gigli (Stampalia), con prefazione di Giuseppe Gerola. Roma ἄ. ἔ. 8ον, σελ. 112.

Ἔνδυμα, οἰκία, γάμος, τελευτὴ, δίστιχα νανουρ. καὶ μοιρολόγια [εἰς τὴν ἰταλικήν].

ιδ') * *Montesanto Marica*, Canti di Stampalia SBN 4 (1935) 269 - 299.

Δίστ. 276 εἰς ἰταλ. μετάφρασιν καὶ 4 εἰκόνες ἐνδυμάτων.

ιε') *Σάμος Γ.*, Νανουρίσματα τῆς Ἀστυπαλαίας [δίστ. 18]. Καλυμν. Παλμός, ἔτ. Β' (1952/53) ἄρ. 15 - 16, σ. 23. ἄρ. 24, σ. 35.

2248¹. Ἡ ὕλη αὕτη περιλαμβάνει: περιγραφὴν τοῦ ποιμενικοῦ βίου, ἀστρολογίαν καὶ μετεωρολογίαν, λατρευτικὰ ἔθιμα, μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας δοξασίας καὶ ἐνεργείας, ἐπωδὰς 4, παραμύθια 31, εὐτραπέλους διηγήσεις 6, παραδόσεις 26, παροιμίας 36, τραγούδια 76 (τὰ περισσότερα παραλογαί, ἐν μέρει καὶ ἀκριτικά), δίστιχα (ἐρωτικά 45, μοιρολόγια 6, νανουρίσματα 33), δημῶδη ἱατρικὴν, τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτὴν, λαϊκὸν δίκαιον καὶ τοπωνύμια. Πρὸς τοῦτοις ἐγένετο καὶ ἡχογράφησις διὰ τοῦ μαγνητοφώνου τῆς Ἑλλήν. Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, λειτουργοῦντος μὲ ἡλεκτρικὰς συστοιχίας, τῆς μουσικῆς 27 ᾄσμάτων καὶ χορῶν ἐπὶ 2 ταινιῶν (ἀρ. εἰσαγωγῆς 1975 - 2202 καὶ 2809 - 2813). Ἡ μουσικὴ ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ Νικήτα Καστρινοῦ (βιολί) καὶ τοῦ Κ. Φωτάκη (λαοῦτο), ἐτραγούδησαν δ' εὐχαρίστως αἱ κυρίαι: Ἀσημίνα Ἀ. Κωστοπούλου, Βιργινία Κ. Σταυλᾶ, Φλώρα Ν. Καμπούρη, Μαρία καὶ Εὐαγγελία Δογραματζῆ ἢ Δογραματζάκη, Ἰωάννα Κονταράτου καὶ ὁ κ. Γεώργ. Περάκης².

Ἐκ τῆς γενικῆς ἐπισκοπῆσεως τῆς συλλογῆς ὕλης ταύτης, εἰς τὸν κατὰ παραδόσιν ἐνταῦθα λαϊκὸν πολιτισμὸν, παρατὰ κοινὰ στοιχεῖά του μὲ τὸν λαϊκὸν βίον τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν τόπων ἐκ τῆς αὐτῆς πολιτιστικῆς παραδόσεως, παρατηροῦντες ἔτι καὶ μορφὰς αὐτῶν τοπικὰς, συνδυαζόμενα μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου, καὶ τὰς εἰδικὰς συνθήκας τοῦ βίου καὶ ἄλλας, αἱ ἀπορίαὶ φαίνονται ὅτι ἔχουν εἰσαχθῆ, τὸ μὲν ἐκ Δωδεκανήσου (Κῶ καὶ Καλύμνου), τὸ δὲ ἐκ Κρήτης (ιδίᾳ τῆς Ἀνατολικῆς) ἀπ' εὐθείας ἢ καὶ μέσῳ τῆς Κάσου καὶ τῆς Καρπάθου, ἐκ τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς τόπους τούτους, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐπιδράσεις, πιθανῶς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος (ιδίᾳ εἰς τραγούδια).

Ὁρισμέναι ἔτι ἐκδηλώσεις σήμερον τοῦ λαϊκοῦ βίου πιθανὸν νὰ συνδέωνται μὲ τὸν τῶν νήσων Τήνου καὶ Μυκόνου, εἰσαχθεῖσαι εἰς Ἀστυπάλαιαν ἐκ τῶν

ιστ') Σταυλᾶ Φλώρα, Ἀστυπαλίτικα τοῦ γάμου [δίστ. 9]. Καλύμν. Παλμός ἔτ. Γ' 1953/54) ἀρ. 30 - 31, σ. 43.— Δίστιχα τῆς Ἀστυπαλιᾶς. Αὐτόθι, ἀρ. 32 σ. 34, [δίστ. 21].

ιζ') Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶ, Δωδεκάνησα, τόμ. Β' (Ἀθῆναι 1948) σ. 301 - 302, 323 - 343. [οἰκία, ἀρραβῶν καὶ γάμος, νανουρίσματα, φορεσιά, δίστιχα, μοιρολόγια (δίστιχα), ᾄσμ. 3].

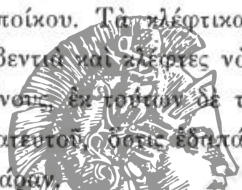
ιη') Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶ, Ὁ ἀρραβῶνας καὶ ὁ γάμος στὴν Ἀστυπάλαια. Δωδεκ. Ἐπιθεώρ. Β' (1948) σ. 161 - 62 (= τῆς Αὐτῆς, Δωδεκάνησα τόμ. Β', 1948, σ. 323 - 324, 328).

¹ Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν ἐν Ἀθήναις ἱατρὸν Κον. Καραμπαλῆν καὶ τοὺς εἰς Ἀστυπάλαιαν: Ἀντ. Κωστόπουλον, συμβολαιογράφον, Γεώργ. Περάκην, διδάσκαλον, καὶ τὴν δ/νίδα Εὐαγγελίαν Δογραματζῆ ἢ Δογραματζάκη διὰ τὴν πολύτιμον βοήθειάν των πρὸς χρησιμοποίησιν παρ' ἐμοῦ γνησίων φορέων τοῦ ἐκεῖ λαϊκοῦ βίου, ὡς πληροφορητῶν μου.

² Ἡ μουσικὴ συλλογὴ αὕτη συνεπληρώθη ἀργότερον τῇ 6 Νοεμβρ. 1957 δι' ἡχογραφῆσεως ἐν τῷ Λαογρ. Ἀρχεῖῳ τῶν μελωδιῶν ᾄσμάτων τὰ ὅποια ἐτραγούδησεν ἡ Εὐαγγελία Δογραματζῆ ἢ Δογραματζάκη.

ἀποίκων ἐκ τῶν νήσων τούτων μετὰ τὴν ἐρήμωσιν αὐτῆς τῷ 1341 ὑπὸ τῶν Τούρκων¹, ἐὰν πράγματι ἔλαβε χώραν ὁ μαρτυρούμενος ἀποικισμὸς οὗτος. Συγκριτικὴ ἔρευνα τοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ σήμερον τῆς Ἀστυπалаίας πρὸς τὸν τῶν δύο τούτων νήσων θὰ συνετέλει ἴσως πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου.

Ἐκ τοῦ κύκλου τῶν δημοτικῶν ἐνταῦθα τραγουδιῶν, κυρίως τῶν παραλογῶν καὶ διστίχων, περιωρισμένως δὲ τῶν ἐρωτικῶν τραγουδιῶν, τῶν ἀκριτικῶν, τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν κλέφτικων, σημειοῦμεν παρατηρήσεις τινάς. Τὸ ἔσμα τῆς μάννας μὲ τὶς τρεῖς θυγατέρες, τὰς ὁποίας ὁ Χάρος προσέβαλε ὑπὸ μορφὴν ἀγρίου ἰέρακος (σ. 197 - 198),² ὡς καὶ τὸ τραγούδι τοῦ ἀρρώστου νέου τοῦ προσποιηθέντος τὸν νεκρὸν καὶ ἀνασθηθέντος μὲ τὸ φίλημα τῆς ἀγαπημένης του (σ. 276 - 277), φαίνεται ὅτι εἰσήχθησαν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης (ἐπαρχ. Σητείας) μέσῳ τῆς Κάσου³ ἢ ἀπ' εὐθείας.

Τὸ τραγούδι τοῦ Διάκου (σ. 64) ἔχει διαπλασθῇ ὑπὸ Κρητικὴν ἐπίδρασιν, μᾶλλον δ' εἰσήχθη ἐξ αὐτῆς⁴ ἐπὶ οἰκον. Τὰ κλέφτικα: «τοῦ Κίτσου ἡ μάννα» (σ. 295), «παιδιά μου σὰ θέλτε λεβεντιά καὶ κλέψεις νὰ γενῆτε» (σ. 196 - 197) εἰσ-

 ἤχθησαν ἐνταῦθα εἰς ὑστέρους χρόνους. Ἐν τούτοις δὲ τὸ δεύτερον ἔχει συμφυρθῇ μὲ τὸ ἐπύλλιον τοῦ νέου πραγματευτοῦ, ὅστις ἐδοκίμησε μέγα χρηματικὸν πο-
 σὸν διὰ τὴν κατακτῆσιν νέου Βουργαζαν.

Τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια ἀπαντοῦν περιορισμένα εἰς ἀριθμὸν. Οὐδὲν ἔσμα κατεγράφη ὑπ' ἐμοῦ διὰ τὸν Διγενῆ οὔτε καὶ παραδόσεις, εἰμὴ μόνον ἓν τοπωνύμιον: *Στοῦ Διγενῆ*, μὲ σπήλαιον ἐκεῖ πλησίον, εἰς τὸ Μέσα νησί (σ. 332 καὶ 391).

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων καὶ δοξασιῶν σημειῶνω τὰ ἑξῆς: τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς πρὸς τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων ὁ οἰκοκύρης προσφέρει φαγητὸν εἰς τὰ ζῶά του, διότι ὑπάρχει ἡ πίστις ὅτι τότε αὐτὰ ὁμιλοῦν μεταξύ των καὶ εἶναι δυνατόν, ἐὰν εἶναι δυσαρεστημένα, νὰ τὸν βλασφημήσουν (σ. 327). Τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου γίνεται ὑπερπήδησις πυρῶν πρὸς καθαρτικὸν σκοπὸν (σ. 338 - 39). Τὴν 15^{ην} Αὐγούστου, ὅτε ἐορτάζεται ἡ Ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Πορταίτισσας, προστάτιδος τῆς νήσου, παρατίθεται δωρεὰν τράπεζα φαγητῶν εἰς τοὺς ξένους προσκυνητάς, τελοῦνται δὲ καὶ ἀγῶνες.

Ἡ δημοτελής ἐστίασις αὕτη, εὐρύτερον Δωδεκανησιακὸν ἔθιμον, ἀπαντᾷ τε-

¹ Βλ. *Μιχ. Βολονάκη*, Ἀστυπάλαια. Μεγ. Ἑλλήν. Ἑγκυκλ., τόμ. 5, σ. 953.

² Αἱ παραπομπαὶ ἀναφέρονται εἰς τὸ ὡς ἄνω χειρόγραφον τῆς συλλογῆς μου.

³ Βλ. παραλλαγὰς: Γ. *Μαυρῆ - Εὐ. Παπαδοπούλου*, Δωδεκανησιακὴ λύρα, τόμ. Α'. Κασσιανὴ λύρα, Πόρτ - Σάϊδ 1928, σ. 413. Κρητικαὶ Μελέται, ἔτ. Α', 1933, 162 - 163. ΛΑ ἀρ. 1161, Α σ. 42 - 43. (Συλλ. Μ. Λιουδάκη ἐκ Χάρακος Μονοφατίου Κρήτης, 1938).

λουμένη καὶ εἰς τὴν Ψέριμον τὴν αὐτὴν ἡμέραν¹, ἀναφέρεται ἀκόμη καὶ εἰς (Κῶ (Πυλὶ)² κατὰ τὰς ἐφορὰς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, Προφ. Ἡλία, τῶν Εἰσοδίων τῆς Παναγίας, τοῦ Ἀγ. Νικολάου, τῆς Φλεβαριώτισσας, καὶ εἰς ἄλλους τόπους, ὡς εἰς Παζοῦς· (βλ. κατωτέρω εἰς ἔκθεσιν τοῦ Δ. Λουκάτου, σ. 420).

Ἐκ τῶν νεκρικῶν ἐθίμων ἰδιαίτερος διαφέρων εἶναι τὸ τῆς προθέσεως τοῦ νεκροῦ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ τῆς φυλάξεως αὐτοῦ μέχρι τῆς ταφῆς μὲ ἀνοικτὴν τὴν αἶθουσαν ἔνθα κεῖται ὁ ἀποβιώσας (σ. 334-45).

Ἐκ τῶν συλλεγισῶν παραδόσεων διδακτικαὶ ὡς πρὸς τὴν μυθοπλαστικὴν τάσιν τοῦ λαοῦ εἶναι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν *δοιο Ἀθιμο*, τὸν μοναχὸν Ἀνθιμον, ἐκ Κεφαλληνίας, ἰδρυτὴν τῷ 1761 εἰς τὴν νῆσον Μεγίστην, τὸ Καστελλόρριζον, ἀνδρῶν μοναστηρίου, τιμωμένου ἐπ' ὄνοματι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, καὶ Μονῆς γυναικῶν εἰς Ἀστυπάλαιαν, τῆς Παναγίας τῆς Πορταΐτισης ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρον εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν αὐτοῦ.

Περὶ τῆς δράσεως εἰς Ἀστυπάλαιαν τοῦ μοναχοῦ τούτου, τοῦ Ἀνθίμου, καὶ δὴ σχετικῶς μὲ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Μονῆς τῆς Πορταΐτισης, πρὸ 197 ἐτῶν, ἀπαντοῦν σήμερον εἰς τὸν λαὸν ἐνταῦθα παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τοσοῦτο ἔχουν ἀμαυρωθῇ εἰς τὴν ἱστορικὴν του μνήμην, ὥστε ἔχουν ἐν πολλοῖς μεταπείσει εἰς μυθικὰς διηγήσεις. Οὕτω ἡ περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Μονῆς ταύτης παράδοσις ἀναφέρει (σ. 259-260): Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν Πορταΐτισα στὸ Κάστρο εἶναι ψηλὸ ντὸ μέρος, τοῦ εἶναι σπῖτι ψηλὸ τοῦ ἔλεγαν το Σαράγια. Αὐτὸ λοιπὸ εἶσε (εἶχε) σκαλάκια τοῦ ἐκατέβαινες ἀπὸ τὸ κάστρο στῆμ - Πορταΐτισα.

Εἰκ. 2. Τὸ οἶκημα Σαράγια ἐπὶ τοῦ Κάστρου. Δυτικὴ πλευρά.

¹ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ψέριμον καὶ Τῆλον τῆς Δωδεκανήσου. (9 Αὐγούστου - 8 Σεπτεμβρίου 1956). Δωδεκ. Ἀρχεῖον, τόμ. Β' (1956) σ. 199.

² ΛΑ ἀρ. 2263 σ. 57-58. (Συλλογὴ Νικ. Ζάρακα, 1958).

³ Ἀχιλλ. Διαμαντάρα, Ὀλίγα περὶ τῆς ἐν Μεγίστῃ μονῆς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Δελτ. Ἰστ. Ἐθν. Ἐτ. 5 (1900) σ. 254-55.

Ἐνας ἀρχαιολόγος, ἀπ' αὐτοὺς πὺν φονκερῶνται (=ἀκροῶνται) τῇ γῇ εἶντα ἔναι μέσα, ἐκατέβη τὰ σκαλάτσα τὸ ἔβαλε τ' αὐτὴν του τὸ ἤκουσε βουητό. Ἐκατέβαινε, ἐκατέβαινε σὲ καμμιὰ ἑκατοστὴ σκαλάτσα. Ἦκουσε βουητό, πολυέλαιοι, ψαρμουδιές, τὸ ἐνετρίσασε (=ἐνετριχίασε) τὸ ἀνέβη ἀπάνω.

Σὰν ἐνέβη πάνω τὸν ἐρωτοῦσα : Εἶντα ἔδες ; τὸ αὐτὸς ἐξωμολογήθη τὸ τί εἶδε, τὸ εὐτὺς ἐβουβάθητσε.

Ἦρθε πάλι ἓνας ἄλλος τὸ ἐκατέβη κάτω στὰ Σαράγια. Ἦκουσε τὸ αὐτὸς τὸ βουητό καὶ τὶς ψαρμουδιές μὰ ἤκαμε τὴν κουτουράδα τὸ ἐκατέβη κάτω τσαὶ θωρεῖ πολυέλαιους, παπάδες, Δεσπότη, Ἐκκλησία. Οἱ παπάδες τὸ ὁ Δεσπότης ἐλουτρονούσασι τοῦ ῥάνην περιέργω.

Ἐισεῖνος εἶσε (=εἶχε) καρζὰ δυνατὴ τσαὶ τὰ πε' πὼς εἶναι πολιτεία ἀπὸ κάτω τσαὶ ψάλλου τσαὶ προσεύχονται τὸ εἶναι τὸ ἡ Πορταῖτση (=ἡ Παναγία) μικρὸ ἐκκλησιόδακι. Τότες λένε οἱ ἀθροῦποι. Νὰ τὴ μεγαλύνωμε τὴμ - Πορταῖτση τὸ ἔβαλα θεμέλιον τὸ ἔχτισα τὴμ - Πορταῖτση.

Ἦτο ἐδῶ ὁ καλόερος ὁ Ἀθιμος. Τσαὶ εἶχανε χτίσει κανένα μέτρος. Ἐισεῖνος κάνει τῶ μαστόρω.

Βρὲ παιδιὰ μὴν κοπιᾶτε τὰ ἐγὼ δὲ τὸ χτίσω.
Τὸ δὲ πρῶτ' ἐσηκώθησαν οἱ ἀθροῦποι ὡσαύτως θωροῦν τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τὰ καμμιὰ παναρζὰ, μὲ τὸν κουμπὲ χτισμένη. Περίστωσι οἱ ἀθροῦποι ἐθωροῦσα τὴν ἐκκλησίαν χτισμένη τσαὶ ἐθαμάζανε πὼς ἔγινε αὐτό.

Ἡ παραδόσις αὕτη ὑπηγορεύθη ὑπὸ γράφας εἰς ἡλικίαν σήμερον ὑπὲρ τὸ 80^{ον} ἔτος, ἣτις γνωρίζει αὐτὴν ἐκ μικρᾶς ἡλικίας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι αὕτη θὰ εἶχε διαμορφωθῇ εἰς τὴν σημερινήν της μορφὴν, τοὐλάχιστον τῷ 1880, δηλαδὴ 120 ἔτη μετὰ τὸ γεγονός περὶ τοῦ ὁποίου ἀναφέρει. Εἰς τὴν φράσιν «ἦτο ἐδῶ ὁ καλόερος ὁ Ἀθιμος», ὁ ἐν λόγῳ μοναχὸς παραμένει ἀκόμη ὡς ἱστορικὸν πρόσωπον, ἐνῶ ἡ συνέχεια τῆς παραδόσεως ὅπου τὸ Μοναστήριον σχετίζεται μὲ τὸν πύργον τοῦ Κάστρου, τὰ Σαράγια, ἔχει προσλάβει πλέον μυθικὴν μορφὴν.

Περὶ τὸν ὅσιον Ἀνθιμον κυκλοῦνται ἐνταῦθα καὶ ἄλλαι παραδόσεις σχετικαὶ μὲ τὰς προστριβὰς του πρὸς τοὺς κατοίκους κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς Μονῆς καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀντιδικιῶν τούτων κατάραν του πρὸς τοὺς Ἀστυπαλιεῖς (σ. 163 - 65).

Μὲ τὴν κατάραν αὐτὴν συνδέεται ἑτέρα ἀρχαιότερα παράδοσις (σ. 158), αἰτιολογικὴ τοῦ φαινομένου τῆς μὴ ὑπάρξεως ἐν τῇ νήσῳ ὄφεων καὶ ἄλλων ἐρπετῶν. Σημειωτέον ὅτι τοῦτο εἶχε παρατηρηθῇ ἤδη κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα, τοῦ Αἰλιανοῦ (Περὶ ζώων ἱστορ. 5, 8) ἀναφέροντος «αἰσχροὺς εἶναι τοῖς ὄφεσι τὴν Ἀστυπαλαιῶν γῆν».

Ἐνδιαφέρουσαι ἔτι εἶναι αἱ παραδόσεις περὶ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν τῶν

Λιάπηδων (σ. 324), αἱ περὶ τῶν Παραστεινκάδων, κακοποιῶν ὄντων, ἐμφανιζομένων κάθε Παρασκευὴν ὑπὸ μορφὴν μικροσώμων ἀγρίων ἀνθρώπων καὶ ἐξαφανιζομένων κατόπιν ἐντὸς τῆς θαλάσσης (σ. 4 - 5, 255 - 56)¹. Ἐπίσης ἡ παράδοσις περὶ τῆς Βεργόνας (Γοργόνας). Ἡ Βεργόνα ἐγροικούσαμε ἀπὸ τοὺς παλιούς ἀθρώπους πὺς ἐβόσκοντα κατὰ τὴν Ἀλλαγιά κοντὰ στὸ Παρασάμι. Αὐτὰ τὰ μέρη εἶναι κόρφος τῆς Ἀλεξάντρας. Ἐκούσαμε ἀπὸ τὶς παλιούς πὺς ἡ Βεργόνα ἔν (δὲν) ἄφηνε καῖτσι νὰ περάσῃ ἂ ἔν (= ἂν δὲν) τῆς ἔρριχτα ἄθρωπο νὰ φάῃ.

Ἦτανε ἀπὸ τὴ μέση κι' ἀπάνω ἄθρωπος κι ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω ψάρι (σ. 162 - 63) ἡ παράδοσις περὶ θησαυροῦ (σ. 37 - 38) κ. ἄ.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πολύστιχα τραγούδια (παραλογές), τὰ ὁποῖα ἔχουν λησμονηθῇ μεταξὺ τῶν νέων, διότι τραγουδοῦνται ὑπ' αὐτῶν τὰ νεώτερα ἀστικά, μεταδιδόμενα διὰ τῶν δίσκων γραμμοφώνου καὶ τοῦ ραδιοφώνου—εἰς ἀκμὴν εὐρίσκονται μόνον αἱ μαντινάδες (δίστιχα), αἱ ὁποῖαι καὶ ἄδονται συνήθως εἰς τὰς διαφόρους κοινωνικὰς ἐνταῦθα περιστάσεις—τὰ παραμύθια καὶ αἱ εὐτράπελοι διηγήσεις συντηροῦνται ἔτι καλῶς καὶ χρησιμεύονται κατὰ τὰς συναναστροφάς. Πολλὰ τούτων διακρίνονται διὰ τὴν πληρότητα τοῦ περιεχομένου καὶ τὴν λογοτεχνικὴν μορφὴν τῶν¹.

Γενικῶς ὡς πρὸς τὴν συντήρησιν ἐνταῦθα τοῦ κατὰ παράδοσιν αἰκίου βίου παρατηρεῖ τις ὅτι ἐνῶ εἰς τὸν ὑλικὸν βίον καὶ ὅτ τὸν γεωργικὸν καὶ τὸν κτηνοτροφικὸν συντηροῦνται οἱ παραδεδομένοι τρόποι τοῦ βίου μαζὶ μὲ τὰς πρωτογόνους ἀκόμη τεχνικὰς μεθόδους καὶ μέσα, ἀντιθέτως εἰς τὸν οἰκιακὸν βίον, τὸ ἔνδυμα, τὸν πνευματικόν, ὀλιγώτερον δὲ εἰς τὸν κοινωνικόν, ἡ ἀπώθησις ὑπὸ τῶν ἀντιστοιχῶν μορφῶν ἐκ τῶν ἀστικῶν κέντρων εἶναι, ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὴν λοιπὴν χώραν, σταθερά.

¹ Πρβλ. καὶ Ἀν. Μ. Καραναστάση, σ. 92^α (βλ. ἀνατ. βιβλ., ἀρ. ι').

² Περὶ τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς καθόλου ἀξίας τῶν δωδεκανησιακῶν παραμυθιῶν μεθ' ὧν καὶ τῆς Ἀστυπалаίας συνεζήτησεν ὁ R. M. Dawkins (βλ. ἀνωτ. ἐν βιβλιογραφ., ἀρ. ζ', σελ. 1 - 28).